

İslam Hukukunda Kadının Evlilikle Sabit Olan Mali Hakları

Bünyamin ÇALIK

Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı
buncalik@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5422-5422>

Makale Gönderilme Tarihi: 2019-12-06 16:04:20 — Makale Kabul Tarihi: 2019-12-24 15:42:42

Öz

Evlilik, İslam'ın çok büyük önem verdiği konulardan birisidir. Evlilik sözleşmesinden doğan bazı hukuki haklar vardır. Bu çalışmamızda, evlilikle sabit olan haklardan kadının mali haklarını İslam hukuku perspektifinde tespit etmeye çalıştık. İslam hukukunun kadının haklarını tespit ve tayin noktasında ortaya koyduğu en önemli hususlardan birisi de mali edinimlerdir.

Hak, hukukun, bir başka ifade ile şeriatın bir yetki veya yükümlülük/sorumluluk olmak üzere benimsediği, kişiye ait olan şeylerdir. Evlilikten doğan mali haklar olarak, mehir, nafaka ve mirastan özet olarak bahsedildi.

Mehir, evlenme esnasında kadına bu isimle ödenen mal ve benzeri şeylerdir. Başka bir ifadeyle evlilikte kadının nikâh akdi sonucunda hak kazandığı mal veya meblağ anlamında bir fıkıh terimidir. Kitap, Sünnet ve fıkıh literatüründe mehir kelimesi yerine, eş anlamda; “sadûk”, “saduka”, “nihle”, “farıza”, “ecr”, “hibâ”, “ukr”, “alâik”, “tavl” ve “nikâh” kelimeleri de kullanılır.

Nafaka, infak edilen şey, azık, yiyecek, ev reisinin sağlamak zorunda olduğu yiyecek, giyecek, mesken ve benzeri şeylere denir. “Nafaka- نفق” kökünden infâk; hayır yolunda mal sarf etmek anlamına gelir. Nafakanın çoğulu “nafakât-نفقات” tır. Bir terim olarak yiyecek, giyecek ve meskenden kişiye yetecek miktar anlamında kullanılır.

Nafaka genel olarak ikiye ayrılır:

1. Kişinin nefesine/kendisine gerekli olan nafaka
2. Kişinin başkalarına vermesi gereken nafaka

Miras, ölenin geride bıraktığı mal ve haklar demektir. Çoğulu “mevâris” tır. Kelimenin “ورث” kökünden “إرث” mastarı, bir kimsenin malının ölümünden sonra hukuki mirasçılara intikal etmesi demektir. Aynı kökten, “tevârüs”; karşılıklı mirasçı olmak veya bir kimsenin diğerine mirasçı olması; “vâris” mirasçı; “muris”, miras bira-

kan; “terike”, ölenin bıraktığı miras anlamlarında kullanılır. Miras ilmi anlamında kullanılan başka bir terimde “Ferâiz” dir. Bunun tekili olan “farîza”; farz, belirli pay, hisse demektir. Ferâiz, İslâm miras hukuku terimi olarak kullanıldığında, belirli miras hisseleri anlamını ifade eder.

Anahtar kavramlar: Evlilik, Hak, Mali, Nafaka

Women’s Financial Rights From Marriage In Islamic Law

Abstract

The marriage subject is one of the issues that Islam attaches great importance to. There are certain legal rights arising from the marriage contract. In this essay, our main objective is to determine financial rights of women within the frame of Islamic Law. One of the most important issues revealed by Islamic Law in determining of women rights is about financial acquisitions. Also brief information will be given on the basic principles of Islamic law on women rights and general financial rights. Rights are the things that law adopts to be an authority or obligation/responsibility and things that belong to person. The financial rights arising from marriage will be summarized as the rights of the mehir, alimony and heritage. Mehir is the name of payment (goods etc.) which is given to women during the marriage. In other words, it is an Islamic Law term in the sense of the goods or sums in which a woman is entitled to a marriage contract or sexual intercourse. Instead of word of Merih, in the other literature like Sunnah, fiqh, different words are also used as synonyms like “sadûk”, “saduka”, “nihle”, “farîza”, “ecr”, “hibâ”, “ukr”, “alâik”, “tavl” and “nikâh” .

Alimony is food, clothing, sheltering and the similar thing that the head of the house has to provide. The word of Nafaka (Alimony) originally means spending its riches for good. As a term, it is also used for the amount sufficient for the person for clothing, food and sheltering. Alimony is generally divided in two:

1. Alimony required by person himself.
2. Alimony that person has to give to others

Heritage means the goods and rights left behind by the deceased. The plural of this word in Arabic is “mevâris” and meaning of the infinitive suffix (رث) from the root of the word means the transfer of a person’s property to legal heirs after death. The word “tevârüs” which comes from the same root means being a mutual heir and the person being an heir to another is called “vâris”; “muris” is called for the one who left his legacy, and “terike” is used in the meaning of the legacy of the deceased. “Ferâiz” is another term used for legacy subject. “farîza” which is the singular form of “Ferâiz” means share and presumption. Ferâiz, when used as the term of Islamic inheritance law, it refers to certain shares of inheritance

Keywords: Marriage, Rights, Financial, Alimony

Giriş

İslam dininde kadına tanınan mali hakların anlaşılabilmesi için “hak” kavramının tahliline atıfta bulunmak istiyoruz.

Sözlükte “Hak” kelimesi; bâtilın zıddı, doğru, gerçek, vâcib ve lâzım olan her sabit ve doğru olan şey, adalet, herkesin meşru olan salahiyeti, iktidarı, bir şey üzerindeki malikiyeti, dâva ve iddia, hakikate uygunluk, geçmiş, harcanmış emek, pay, hisse, münasip din, İslâmiyyet, Kur’an, vukuu vâcib, geleceği şüphesiz olan, kıyamet, yapacağı yalansız yapan kimse, musibet gibi anlamlara gelir.¹

Ayrıca “Hak”: Birçok manaları ifade eder ve farklı itibarlar ile birçok şeylere de itlak olunur.²

Hakkın terim anlamı; bazı önceki âlimler “Hakk”ı şöyle tarif etmişlerdir: Hak, şer’an sabit olan hükümdür.³ Fakat bu tarif “efradını cami aғыarını mani” değildir, yani konuyu tam olarak ifade etmez. Zira fakihlere göre “hak” kelimesinin kullanıldığı her şeye şamil değildir.

Çağdaş âlimlerden bazıları da “Hakk”ı şöyle tarif etmişlerdir: “Şer’an hak edilen maslahattır.”⁴ Fakat bu da, sonucuna göre yapılmış bir tariftir, hakkın hak olarak tarifi değildir. Çünkü hak, hak sahibi ile bu haktan elde ederek istifade edeceği maslahat arasındaki özel bir alaka ve irtibattır. Mustafa ez-Zerka da şöyle tarif etmiştir. “Hak, hukukun bir yetki veya yükümlülük olmak üzere benimsediği bir aidiyettir.”⁵ Bu iyi bir tariftir. Çünkü hem Allah’ın kullar üzerindeki namaz oruç vb. Allah hakkı olan dini vecibeleri, hem mülk edinme hakkı gibi medeni hakları, hem babanın evladı, kocanın hanımı üzerindeki kendine itaat etme gibi adap ile ilgili hakları, hem devletin tebaası adına tasarrufta bulunma hakkı gibi umumi hakları ve hem de nafaka hakkı gibi mali hakları ve kişinin bir başkası üzerinde sabit olan velayet hakkını içine almaktadır. Bu tarif, hakk’a hak olarak bir açıklık getirmesi bakımından da diğerlerinden farklıdır. O da hakkın muayyen bir şahsa ait bir alaka oluşundandır, satıcının malın mukabilinde alacağı şeydeki hakkın kendine ait oluşu gibi. Ama muayyen bir şahsı ilgilendirmez de herkes için durum aynı olursa

1 Ebû Nasr İsmail b. Hammad Cevheri, (ö.400/1009), *es-Sıhah tacü’l-luga ve sıhahi’l-Arabiyye = Tacü’l-luga = Sıhahü’l-luga = es-Sıhah fi’l-luga*, thk. Şehabeddin Ebû Amr, Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1998/1418, IV: 460.

2 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye Kamusu*, I:14.

3 Muhammed Abdülhalim b. Muhammed Emin Leknevi, *Kamerü’l-Akmar li-Nuri’l-Envar fi Şerhi’l-Menar*, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995/1415, 38.

4 Ali Hafif, *el-Hakkü’z-Zimme ve Te’sirü’l-Mevt fihimâ ve Buhûsün Uhrâ*, Kahire: Darü’l-Fikri’l-Arabi, 2010/1431, 36.

5 Mustafa Ahmed Zerka, *el-Medhalu ila Nazariyyeti’l-İltizami’l-Amme fi’l-Fikhi’l-İslâmi*, Dımaşk: Dârü’l-Kalem, 1999/1420, 10.

-mesela, avlanma, dağdan odun toplama, herkesin ortak malı sayılan yol, çeşme vb. şeylerden istifade etme gibi- bunun adı hak olmaz, bu bir ibaha olup, herkes için verilen bir ruhsattır, izindir.⁶

Hakların Çeşitleri

Vatandaşlık, tarihsel açıdan üç farklı eksenin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır: medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar. Medeni haklar, bireysel özgürlük, ifade özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü, adalet hakkı gibi hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Siyasal haklar ekseninde, siyasal karar alma süreçlerine katılım hakkı ele alınmaktadır. Sosyal haklar ise yaşanan toplumun standartları ölçüsünde ekonomik refah ve sosyal güvenlik haklarına sahip olmaktan başlayarak çağdaş bir birey gibi yaşama hakkına kadar geniş bir haklar dizinini kapsamaktadır.⁷

Sosyal haklar kavramının içeriğine tam olarak hangi hakların girdiği ve dolayısıyla bu kavramın nasıl tanımlanabileceği konusunda öğretilerde bir birlik olduğundan söz edilemez. Hatta bir adım daha öteye gidilerek, bu konuda bir terminoloji sorunu yaşandığı sonucuna varılması da mümkündür. Çünkü “sosyal haklar”, çoğu yazar tarafından “sosyal ve ekonomik haklar”, ya da “ekonomik, sosyal ve kültürel haklar” ile aynı anlamda ya da bunları içerecek biçimde kullanılmaktadır.⁸

1. İslam Öncesi Eski Toplumların Kadına Bakış Açısı

İslam'ın kadınlara tanıdığı hakların tespitini yapmadan, İslam öncesi toplumların kadına bakış açılarını ortaya koymak isabetli olacaktır. Mesela; Yunanda, Romada, Hamurabi kanunlarında, Hinduizmde, Yahudilerde, Hıristiyanlarda, İslam öncesi Araplarda olduğu gibi...⁹

6 Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*, IV, 9-10; *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, V: 57-58.

7 Bülent Kara, *Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilimdalı, Isparta, 2008, 13.

8 Bülent Kara, a.g.e,14.

9 **Yunanlılarda Kadın**

Yunan toplumu, uygarlığın başında olduğu sıralarda kadın, namuslu, iffetliydi. Evinden dışarı çıkmazdı. Evinde ihtiyaç duyduğu her şeye sahip olarak otururdu. Buna karşılık kültürden yoksundu. Genel ve umumi hayata katkıda bulunmazdı. Ayrıca kadın pis/necis sayılıp şeytani varlıklardan biri olarak kabul edilirdi. İleri gelen ailelerde hicap/bütününüyle örtünme yaygın haldeydi. Yasal açıdan ise kadın onların gözünde bayağı bir eşya gibiydi. Çarşılarında, pazarlarda alınıp satılırdı. Özgürlüğü elinden alınmış ve tüm medeni haklardan yoksun bırakılmıştı. Mirasta hiç-

2. İslam'da Kadının Durumu

Miladi altıncı yüzyılın sonlarında, o günkü ortamda medenî olsun olmasın

bir hak iddia edemezdi. Kadın, hayatı boyunca kendisine vekil bulunan erkeğin emrine boyun eğmek zorundaydı. Vekil olan erkek kadını dilediği kimseyle evlendirirdi. Kadının tüm malları onun tasarrufundaydı. Onun izni olmadan kadın kendi mallarını bile harcama yetkisine sahip değildi. Boşanma yetkisi yalnız ve mutlak olarak erkeğe verilmiş, öte yandan istisnai durumlar dışında kadının boşanma talebinde bulunmasına müsaade edilmemişti. Hatta bu hakkını kullanmasına da hayli engeller konulmuştu. Bu engellerden biri de; kadın mahkemeye başvurup boşanma talebinde bulunmak istediğinde erkek yolda durur onu esir ederek zorla evine getirirdi. İsparta'da ise medenî hukuk açısından biraz daha geniş imkânlar tanındığını, miras, çeyiz, alış-veriş, çalışma ehliyeti gibi konularda bir takım haklar verildiğini görmekteyiz. Tabii ki bu haklar ona karşı müsamahalarından yahut kadının bu işlere ehliyetli olduğundan kaynaklanmıyordu. Savaş halindeki bir sitenin konumu bunu gerektirdiğinden böyleydi. Çünkü İspartalılar sürekli bir savaş içerisinde bulunuyorlardı. Evde bulunmadıkları zamanlar işlerini kadınlara bırakıyorlardı. Bu nedenle İspartalı kadın çarşıya çıkma ve bazı zanaatları elde etme bakımından Atina ve diğer Yunan şehirlerinde yaşayan hemcinslerinden daha ileride sayılırdı. Bununla beraber filozof Aristo, İspartalıları kadına bu hürriyeti ve hakları tanıdığından dolayı yeriyor ve İsparta'nın düşüşünü ve çözülüşünü kadına tanınan bu özgürlük ve haklara bağlıyordu.

Yunan uygarlığının ihtişamlı devrelerinde kadın değişti. Toplantı ve lokallerde erkeklerle karma bir hayat yaşamaya başladı. Buna bağlı olarak fuhuş yaygınlaştı. Öyle ki toplumda artık zina tiksindirici bir olgu olmaktan çıktı. Hatta fahişelerin evleri siyaset ve edebiyat merkezleri haline geldi. Bundan sonra edebiyat ve sanat adına çırlıçiplak heykeller yapmaya başladılar. Sonra onların diyaneti de kadın erkek arasındaki çirkin ilişkileri kabullenmeye başladı.

Romalılarda Kadın

Eski çağda Romalılar babanın kendi kız ve erkek çocuklarını ailesine kabul etme zorunluluğu yoktu. Aksine çocuk doğduktan sonra onun ayaklarının önüne bırakılır, eğer baba onu kaldırırsa ve kucağına alırsa bu, onun çocuğu ailesine kabul ettiğini gösteren bir delil sayılırdı. Yoksa onun çocuğu ailesine kabul etmediği anlamına gelirdi. Bu durumda çocuk umumi yerlere yahut ibadet edilen putların önüne terk edilirdi. Eğer buraya terk edilen çocuk erkeğe dileyen onu alır götürürdü. Değilse o zaman çocuk açlık ve susuzluktan, güneşin sıcaklığı yahut kışın soğukluğu etkisinden ölür giderdi.

Bunun yanı sıra aile reisi dilediğinde dilediği yabancı kimseyi kendi ailesine kabul edebiliyordu. Çocuklarından da dilediğini satma yolu ile ailesinden ihraç etme yetkisine sahipti. Sonra on iki kanun levhası, bu satma hakkını üç çocuğa indirgedi. Yani baba üç kere arka arkaya oğlunu sattığında bundan sonra aile reisinin egemenliğinden kurtulma hakkını elde etmiş olur, kız çocuğu ise hayatı boyunca aile reisinin boyunduruğu altında kalırdı.

Aile reisinin, erkek ve kız çocukları üzerindeki hâkimiyeti reisin ölümüne kadar sürerdi. Bu arada erkek ve kız çocuklarının yaşları ne olursa olsun fark etmezdi. Reisin bu sultası, satma, sürgün etme, işkence etme ve öldürme gibi tüm yetkileri içerirdi. Yani onun sultası hükmetme sultasıydı, himaye etme sultası değil. Aile reisinin sultası 565 miladi yılında ölen Justinyen zamanında sınırlarını aşmıyordu.

Aile reisi, ailenin tüm mallarının sahibiydi. Ondan başkası ailede mülk edinme hakkına sahip değildi. Onlar aile reisinin mallarını artırmak için hizmet elemanı olmaktan başka bir yetkiye sahip olamazlardı. Kız ve erkek çocuklarının evlendirilmesi aile reisinin işiydi ve bu işte onların istekleri kale alınmazdı.

Mali yönden ehliyet kazanma meselesine gelince, kız çocuğunun hiçbir zaman mal-mülk edinme hakkı yoktu. Mal/servet kazandığında bu kazandıkları aile reisinin mallarına katılırdı. Bunda kızın ergenlik çağına ulaşmasının ve evliliğinin hiçbir etkisi olmazdı. Bizanslıların son dönemlerinde ise kızın anasının mirası yoluyla elde ettiği malların, babasının mallarından ayrı kabul edilmesi gerektiği kararlaştırıldı. Buna rağmen baba onları kullanma ve sömürme hakkına sahipti. Kız çocuğu aile reisinin sultasından kurtulduğunda baba onun malının üçte birini kendi malı gibi muhafaza eder, sonra üçte ikisini kendisine verirdi. Justinyen döneminde kızın çalışarak yahut aile reisinin dışında başka bir yolla elde ettiği tüm malların kızın mülkü olduğu kabul edildi. Aile reisinin kendisine verdiği mallar ise reise ait sayılırdı. Evet, bu hakların tamamı kızın kendisine tanınıyordu. Fakat bunların hepsinde tasarruf hakkına sahip olabilmesi ancak aile reisinin onayını almasına bağlıydı. Aile reisi öldüğünde erkek çocuk ergenlik çağına ulaşmışsa artık özgür sayılır. Genç kızlar ise hayat boyunca aile reisinin vasiyet ettiği kimsenin emri altında kalırlardı. Son zamanlarda bu olgu bir yolu bulunarak değiştirildi. Amaç meşru vasiyin emri altından kurtulmaktır. Bu da kadının seçtiği bir hamiyeye kendisini satması biçiminde gerçekleşiyordu. Tabii ki bu kendisini satma olayı önceki sahibin pençesinden kurtulma amacını güdüyor ve anlaşmalı olduğundan yeni satınalan da tasarruflarında ona karışmıyordu. Kızlar evlendiklerinde kocalarıyla “Efendilik antlaşması” adı verilen bir sözleşme yaparlardı. Yani kocanın efendi olduğunu kabul etme anlaşması. Bu da üç yoldan biriyle gerçekleşiyordu: Kâhinler tarafından idare edilen dinî bir törende,

Sembolik bir satın almayla. Yani koca hanımını satın almış oluyordu.

Evlilikten sonra tam bir sene boyunca devam eden beraberlikle...

Bununla aile reisi kızın üzerindeki sultasını kaybeder ve bu sulta bundan böyle kocasına geçerdi. Kısaca belirtmek istersek -Roma kanunlarının en parlak bilimsel çağını yaşadığı dönemlerde kadına hükmeden sulta bir yönü ile diktacı bir yapıdan himaye eden bir yapıya geçmiştir. Fakat bununla beraber kadının ehliyetsizliği yine de sürmüştür.

On iki levha kanunları ehliyetsizliğe şu üç şeyi neden sayıyordu. Bunlar; yaş, akli durum ve cinsiyet idi. Yani kadın olma hali. Romanın eski hukukçuları, kadınları ehliyetsiz saymalarının nedeni olarak akıllarının azlığını gösteriyordu. Bunun yanında Jüstinyen kanunları, antlaşmaların sağlıklı olabilmesi için hukukî bir ehliyetin yanında fiilî ve pratik bir ehliyetin olmasını da şart koşuyorlardı.

Hukukî ehliyeti olmayanlar kısaca şunlardı:

Köleler,

Millî antlaşmalarda yabancı tarafa mensup olanlar. Bunlar yazılı antlaşmalar yahut dille verilen sözleşmelerde ehliyetsiz kabul edilirdi.

Aile reisi sultasına boyun eğenler. Bunlar da kızlar ve kadınlardı.

Fiilî ve pratik yönden ehliyetsiz sayılanlar ise:

Çocuklar (küçük yaştakiler) ve akli dengesi bozuk olanlar.

Cahil, savurgan olanlar. Bunlar borçlu hale geldiklerinde ehliyetsiz sayılırlardı.

Ergenlik çağına kavuşan ve aile reisine boyun eğmek durumunda olan kızlar ve kadınlar. Bunlar efendilerinden izinsiz olarak borçlandıkları zamanlarda ehliyetsizleşirlerdi.

Ergenlik çağına gelmiş bağımsız kadınlar. Bu kadınlar da vasilerinin izni olmadan borçlandıklarında ehliyetsiz sayılırdı.

Hammurabi Yasasında Kadın

Hamurabi yasasında kadın evcil hayvanlar mesabesinde kabul edilmiştir. Hatta birisi bir adamın kızını öldürdüğünde o da kızını diğere teslim ederdi. Artık o kendi malı gibi kullanır dilerse öldürürdü.

dünyanın her tarafında kadının üzerine her taraftan bir karanlık çökmüştü. Tam bu esnada Arap yarımadasından, ateşin, kumların, çırılçıplak düzlüklerin, kıpkızıl

Hinduizm'de Kadın

Eski Hindu âlimleri bir insanın tüm ailevi bağlardan soyutlanmadan ilim ve marifet tahsil edemeyeceği görüşündelerdi. Mono yasasında, kadının babasından, kocası ve çocuğundan müstakil yaşama hakkı yoktu. Bunlar öldüğünde kocasının akrabasından bir adama yamanırdı. Yani kadın hayatı boyunca rüşet çağına eremez halde yaşardı. Kocasının ölümünden sonra ona hayat hakkı bile yoktu. Aksine o da kocasının öldüğü gün ölmeliydi. Kocasının naşıyla beraber o da kendisini yakıyordu. Bu gelenek 17. yüzyıla kadar devam etti. Sonra bu gelenek Hindu din adamları tarafından karşı çıkılmasına rağmen kaldırıldı.

Ayrıca kadın, tanrıların hoşnut edilmesini yahut yağmurun yağmasını veya rızık gönderilmesini emretmeleri için, kurban ediliyordu. Hindistan'ın eski bazı bölgelerinde bir ağaç vardır ki, o bölge ahalisi her sene yesin diye ağaca genç kızlar takdim ederlerdi.

Hindu yasalarında deniyordu ki: Takdir edilen felaket, tayfun, ölüm, cehennem, zehir, ejderha, ateş vs. hiçbir zaman kadından daha kötü değildir.

Yahudilerde Kadın

Bazı Yahudi grupları, kızı hizmetçi sayarlardı. Babasının onu utancından dolayı satabilmesi hakkına sahip olduğunu kabul ederlerdi. Kız çocuğu miras alamazdı. Ancak babasının hiçbir erkek çocuğu yoksa o zaman alırdı. Babasının hayatında ona teberri olarak verdikleri de bunun dışında kabul edilirdi.

Eyub Sifri'nin kırk ikinci İslahında deniyor ki: Tüm yeryüzünde Eyyub'un kadınları kadar güzel kadınlar yoktur. Babaları onlara kardeşleriyle beraber miras da verdi. Kız çocuğu erkek kardeşi bulunduğu mirastan yoksun bırakıldığından erkek kardeşe onun nafakasını ve evlenme halinde mehirini ödemesi gerekiyordu. Baba araziyi miras bıraktığında kız çocuğuna ne mehir ne sadaka verilmezdi. Babası yüklerle altın, gümüş ve kıymetli eşya bıraksa da...

Kız çocuğuna, erkek kardeşinin bulunmaması halinde miras düştüğünde, kızın başka yabancı aileden biriyle evlenmesi imkânı yoktu. Kendisine kalan mirasını yabancı bir aileye nakletme hakkı yoktu. Yahudiler kadını Hz. Âdem'i aldattığından lanetlik bir yaratık addediyorlardı. Tevrat'ta deniyor ki: *"Kadın ölümden daha acıdır. Salih kullar (Allah katında) binde bir de olsa yakalarını kurtaracaklardır. Fakat kadınlar arasında Allah'ın huzurunda kurtuluşa erecek tek bir kimse bulamıyorum"*.

Hıristiyanlarda Kadın

Hıristiyanların ilk din adamları Roma toplumunda yaygınlaşan fuhuş ve kötülüklerin yayıldığı, toplumun ahlaki çöküntüye düştüklerini gördüklerinde bu kötülüklerin başlıca sebebi olarak kadını gösteriyorlardı. Zira kadın, toplantı yerlerine çıkıyor ve istediği her türlü eğlenceye katılıyordu. Canı çektiği erkekle düşüp kalkıyor, onlarla yatıyordu. Bu durumda evliliğin kirli bir iş olduğunu ve ondan uzaklaşılması gerektiğini, bekârın Allah katında evliden daha faziletli ve üstün olacağını kararlaştırdılar. Kadının Şeytanın kapısı olduğunu, güzelliğinden utanması gerektiğini, çünkü güzelliği fitneye ve aldatmaya neden olduğundan İblis'in silahı olduğunu ilan ettiler. Hıristiyan azizi Tertolyan diyor ki: *"Kadın, şeytanın insan nefesine giriş kapısıdır, Allah'ın yasalarını iptal eden Allah'ın yani erkeğin- çehresini bozan iğrenç bir mahlûktur."* Aziz Sustam da diyor ki: *"Kadın gerekli olan bir kötülüktür. İstenen bir beladır. Evin ve ailenin en büyük tehlikesidir. Ahlsız ve edepsiz bir sevgilidir. Yaldızlı, aldatıcı bir musibettir."* Daha sonra Hz. İsa'nın annesi dışında kalan tüm kadınların "Cehennem azabından" kurtarıcı ruhtan yoksun oldukları kararlaştırıldı.

dağların üzerinden Mekke'den bir ses haykırmaya başladı. Bu ses ilahî vahyin Muhammed lisanı üzere ifadesini bulmasıydı. Bu ses kadının şerefi için en adil ölçüyü koyuyordu. Onun haklarını eksiksiz, -tam ve mükemmel olarak ödüyordu. Tarih

Batı milletleri Hıristiyanlığa girince, din adamlarının görüşleri onların kadına bakış açısından önemli etki meydana getirdi. Fransızlar miladi 586 yılında (yani Peygamber (s.a.s.) gençlik günlerinde) bir konferans düzenleyerek orada “kadın insan mıdır? Değil midir? Konusunu tartıştılar. Sonunda şu karara vardılar: Kadın sırf erkeğe hizmet etmek için yaratılmış bir insandır. Tüm ortaçağ boyunca batılılar kadını horlamaya ve haklarından mahrum etmeye devam ettiler. Hatta sanat çevrelerinin hâkim olduğu dönemlerde bile ki, bu dönem kadının sosyal alandaki yerini aldığı sanılıyordu. Zira sanat çevreleri onun etrafında dönüyor ve şanını yüceltiyorlardı. Kadın sosyal ve hukukî konumu açısından hiç de ileri bir vaziyete sahip değildi. O sıralarda da kocasının izni olmadan kendi malında bile harcama yapma hakkına sahip olmayan utangaç, mahrum bir varlıktı.

Burada hatırlatacağımız ilginç olgulardan biri de İngiliz yasalarının ta 1805 yılına kadar erkeğe karısını satmayı mubah saymasıdır. O zaman kadına biçilen fiyat yasaya göre altı Bens idi. 1931 yılında bir İngiliz, karısını be yüz cüneyh'e sattığından dolayı mahkemelik olmuştu. Avukatı mahkemede onu savunmak amacıyla şöyle demişti: İngiliz yasaları yüz sene önce kocaya karısını satmayı mubah görüyordu. 1801 yılındaki yasa bu satma eyleminin gerçekleşmesinde karısının da muvafakati alınmak şartıyla altı Bens'i fiyat olarak biçmişti. Mahkeme reisi bu savunmaya karşılık: Bu yasa 1805 yılında kadınların satışını ve onlardan re'sen vazgeçmeyi yasaklayan yasa ile kaldırılmıştır. Duruşmadan sonra mahkeme karısını satan adamın on ay hapsine karar verdi. Geçen sene bir İtalyan başka bir İtalyan'a karısını taksitle satmış, alışverişten belli bir süre sonra son taksitlerini yatırmaktan imtina eden müşteri karısını satan koca tarafından öldürülmüştür. On ikinci asrın sonlarında Fransız Devrimi, gerçekleştiğinde insanın kölelik ve horlanmaktan kurtuluşunu ilan etti. Fakat onun bu şefkatli yaklaşımı kadını kapsamıyordu. Fransız medeni yasası, evli değilse velisinin izni olmadan kadının anlaşma yapma ehliyetine sahip olmadığını belirtiyordu. Bu yasada ehliyetsiz görülenler: Çocuklar, deliler ve kadınlardı. Sözü edilen yasa 1938 yılına kadar yürürlükteydi. Nihayet aynı sene bu hüküm kadının yararına olarak değiştirildi. Hala da evli kadının harcamalarına sınır getiren bazı kayıtlar mevcuttur.

İslâm'dan Önceki Araplarda Kadın

İslâm'dan önceki Arap toplumuna baktığımızda, Arap kadının pek çok haklardan yoksun olduğunu görüyoruz. Miras alma hakkı yok, kocası üzerinde herhangi bir hakkı yok, çok evliliğin belli bir sınırı yok. Onların sisteminde kocasının zulmünü engelleyici bir yapı yok. Pek tabii olarak bu ortamda kocasını seçme hakkı da yok. Arapların başkanları ve ileri gelen eşraf takımı ancak evlilik işlerinde kızlarına danışıyorlardı. Bunu tarihi bazı kıssalardan çıkarıyoruz. Bir adam öldüğünde karısı ve başka karısından çocukları varsa en büyük çocuk babasının karısına başkasından daha çok hak sahibiydi. Bu kadını diğer mallar gibi babasının mirası sayıyorlardı. Eğer onunla evlenmeye gönlü varsa babasının karısı üzerine bir elbise atar, yoksa o kadın dilediği kimseyle evlenebilirdi.

Araplar o sırada kız çocuklarını uğursuzluk olarak algılıyorlardı. Bazı kabileler kız çocuklarını namus belası korkusuyla, bazı kabileler de kız, erkek bütün çocuklarını fakirlik problemi korkusuyla diri diri gömüyorlardı. Fakat bu adet Araplar arasında yaygın değildi. Yalnız bazı kabilelerde bu vardı. Kureyş kabilesi bunlardan değildi.

Tüm bu çağlar boyunca Arap kadının diğer kadınlara karşı tek övücü, kocasının kendisini himaye etmesi, onun şerefini savunması ve onurunun kırılmasına, horlanmasına dayanmamasıdır. Bkz. Mustafa Sibaî, *İslam'da Kadın hakları*, Rehber Yayınevi, Ankara, 1993, 1:17-24.

boyunca boynunda asılı duran yaftayı kaldırıp atıyor, kendisine yönelik tüm horlayan uygulamalara son veriyor, ulusların şehvi duygulardan hareketle ona yüklemelerine dur diyordu. Kadının mükemmel bir insan olduğunu, tüm haklara sahip olduğunu ilan ediyordu. Onu, şehvî duyguların elinde oyuncak olmaktan, sırf cinsel bir ilişki yoluyla yararlanma girişimlerinden muhafaza ediyor ve onu toplumların kalkınmasında, dayanışmasında ve esenliğinde faal bir unsur kılıyordu.¹⁰

3. İslam'ın Kadınlı İlgili Temel Prensipleri/Hakları

İslâm'ın Hz. Muhammed'in lisanı üzere ilan ettiği kadının konumu ile ilgili ıslahat prensipleri kısaca şöyle özetlenebilir:

1. Kadın insan olma açısından tam tamına erkek gibidir. Allah Teâlâ buyurdu ki: *“Ey insanlar sizi bir tek nefisten yaratan Rabbinizden korkun.”*¹¹

Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki: “Muhakkak ki kadınlar erkeklerin bir parçasından başka bir şey değildir.”¹²

2. İslam önceki din adamlarının kadına yaptıkları lanetlik durumunu bertaraf etti. Âdem (a.s.)'in cennetten çıkarılmasına neden olan suçu sırf kadına yükledi. Her ikisini de sorumlu gösterdi. Allah Teâlâ, Âdem'in kıssası hakkında buyuruyor ki: *“Derken şeytan onları (n ayağını) oradan kaydırđı. İçinde buldukları (nimet yurdu)ndan çıkardı.”*¹³ Kur'an, Âdem ve Havva'dan söz ederken diyor ki: *“Derken şeytan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı.”*¹⁴ Onların tövbesi hakkında: *“Dediler; Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan muhakkak ziyana uğrayanlardan oluruz!”*¹⁵ Hatta Kur'an bazı ayetlerinde sözü edilen günahı yalnız Âdem'e nisbet eder ve der ki: *“..Adem, Rabbi (nin buyruğı)'na karşı geldi de (yolunu) şaşırđı.”*¹⁶

Kur'an daha sonra kadını, anası Havva'nın işlediğı günahıtan mesul tutmadığı prensibini açıklamış ve bunu kadın erkek her insana tatbik etmiştir: *“Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Ve siz onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz”*¹⁷

10 Mustafa Sıbâî, *a.g.e.* I, 17-24.

11 *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), en-Nisa, 4/1.

12 Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizi, (ö.279/892); *el-Câmiü's-sahih = Sünenü't-Tirmizi*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. (Beyrut: Dâru İhyai't-Türası'l-Arabî.1395/1975), “*Taharet*”, 82 (No:113)

13 el-Bakara, 2/36.

14 el-Araf, 7/20.

15 el-Araf, 7/28.

16 Ta-Ha, 20/121.

17 el-Bakara, 2/ 141-184.

3. Kadın dindar olmaya ve ibadet etmeye ehliyetlidir. Eğer iyilik ederse cennete girer. Kötülük yaparsa cezalandırılır. Bu konuda erkekten hiçbir eksik tarafı yoktur. Allah Teâlâ buyuruyor ki: *“Erkek ve kadından kim inanmış olarak bir iyilik yaparsa onu (dünyada) hoş bir hayatla yaşatırız, (daima huzur içinde bulunur, halinden memnun olur. Ahirette ise) onların ücretini yaptıklarının en güzeliyle veririz”*¹⁸

Yüce Allah buyuruyor ki: *“Rableri onlara karşılık verdi: Ben sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın işini zayı etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz...”*¹⁹ Bu temel prensibi Kur’an-ı Kerim’in ne denli vurguladığına bakalım: *“Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaate devam eden erkekler ve itaate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (Allah’a gönülden) saygılı erkekler, (Allah’a gönülden saygılı) kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar; (işte) bunlar için bağış ve büyük bir mükâfat hazırlanmıştır”*²⁰

4. İslâm kadında bulunduğu inanılan uğursuzluk telakkileriyle ve Araplarda olduğu gibi doğudaki üzüntülerle savaştı. Benim bizzat müşahade ettiğim olaylara göre bugün hala pek çok ulus ki bazı batı ulusları da bunun içindedir- bu bakış açısına sahiptir. Allah Teâlâ bu çirkin âdeti/geleneği ret ederek buyuruyor ki: *“Onlardan birine kız (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir, kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenirdi. (Şimdi ne yapsın) Onu, hakaretle tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar!”*²¹

5. Kadının gömülmesini yasakladı. Bunu sert bir biçimde eleştirdi: *“Ve sorulduğu zaman o diri toprağa gömülen kıza: Hangi günah yüzünden öldürüldü? Diye..”*²²

*“Bilgisizlik yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler... Muhakkak ki ziyana uğradılar saptılar ve onlar doğruyu bulacak değillerdir.”*²³

6. İslâm kadına, kız olsun, eş olsun, anne olsun hep ikram edilmesini emretmiştir.

Kadının bir kız olarak ikramlandırılması gerektiği konusunda pek çok hadisi şerifler bize ulaşmıştır. Bunlardan biri Resulullah’ın şu hadisidir: Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“Kim, erginlik çağına varan iki kızına, onlar yanında kaldıkları veya kendisi onların yanında kaldığı müddetçe iyilik yapar ihşanda bulunursa, bu kızlar*

18 en-Nahl, 16/97.

19 Al-i İmran, 3/195.

20 el-Ahzab, 33/35.

21 en-Nahl, 16/58-59.

22 et-Tekvir, 81/8-9.

23 el-En’am, 6/140.

onu mutlaka cennete dahil ederler.”²⁴ Kadının bir eş olarak ikrar edilmesini ifade buyuran pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Mesela; Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Onun ayetlerinden biri de kendileriyle kaynaşmanız için size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet koymasındır.”²⁵

Rasûlüllah'ın şu sözleri de bu konuya açıklık getirmektedir: “Dünya nimetlerinin en hayırlısı iyi bir kadındır. Ona baktığında kendini ferahlatır, kendisine kızdığında seni kollamaya çalışır.”²⁶

Kadının bir anne olarak ikram görmesi ise pek çok ayet ve hadiste söz konusu olmuştur. Allah buyuruyor ki: “Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu...”²⁷

Bir adam Resulullah (s.a.s.)'e gelerek: “Kendisiyle arkadaş olmam gerekenlerin en başta olanı kimdir?” Diye sordu: Resulullah (s.a.v.):

“Annendir,” buyurdu. Adam:

“Sonra kimdir? Diye sordu. Resulullah (s.a.s)

“Annendir” buyurdu. Adam:

“Sonra kimdir?” deyince, yine:

“Annendir” buyurdu. Adam dördüncü kere aynı soruyu sordu.

“Bu sefer babandır” buyurdu.”²⁸

Bir adam Resulullah (s.a.s.)'e gelerek,

“Ben Allah yolunda cihad etmek istiyorum,” dedi. Resulullah ona dedi ki:

“Annen sağ mıdır?” Adam,

“Evet,” dedi. Peygamber:

“Onun ayağına dikkat et cennet oradadır.” buyurdu.²⁹

7. İslam kadının da eğitim/öğretimine erkeklerinki gibi önem verdi, teşvikte bulundu. Biraz önce Resulullah'ın: “Kimin kızı yanında olur, onu eğitir ve güzel bir eğitim, verirse...” sözünü nakletmiştik. Bir hadisinde de: “İlim talep etmek her müslümana farzdır” buyurmuştur.³⁰

8. Anne olsun, evli olsun, küçük yahut büyük, hatta isterse annesinin karnında bir kız çocuğu olsun, İslam her halükarda kadına miras hakkı tanımıştır.

9. İslam eşler arasındaki hakları tanzim etmiştir. Ona da erkeğin hakları gibi haklar tayin etmiştir. Tabi ki reislik zalim ve dikta bir başkanlık değildir. Allah Teâlâ

24 İbn Mace, *Edep*, 395.

25 er-Rum, 30/21.

26 Müslim, *Rada'*, 64; Nesâi, *Nikâh*, 15.

27 el-Ahkaf, 46/15.

28 Müslim, “el-Birr”, 6: 409. (6592); Buhari, “Edep”, 1158.

29 Taberani, “*el-Mu'cemü'l-kebir*”, II: 289.

30 İbn Mace, *Sünen*, “Mukaddime”, 40.

buyuruyor ki: “Erkeklerin kadınlar üzerinde bulunan hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Erkeklerin kadınlar üzerinde (ki hakları) bir derece daha fazladır...”³¹

10. İslam boşanma meselesini bir düzene koydu. Böylece erkeğin bunu oyuncak haline getirmesi ve bu konuda diktaya başvurması engellenmiş oldu. Boşanmaya bir sınır koydu. Bu sınır talaktır. Önceden Araplarda bunun sınırı yoktu. Talakın meydana gelmesi için belli bir zaman tayin edilmiştir. Boşanmanın tesiri için bir iddet müddeti vardır. Bu süre kadın ve erkek için yeniden düşünüp, taşınma ve barışma olanağını sağlar.

11. Aynı anda alınabilecek kadınların sayısına bir sınır koydu. Bu sınırı dört kadınla belirledi. Araplarda ve çok evliliği kabul eden uluslarda daha önce herhangi belli bir sınırlama getirilmemişti.

12. Ergenlik çağından önce kadını yakınlarının himayesine verdi. Onların eli altında bulunmasını, koruma, eğitme, durumuyla ilgilenme, mallarını işletme gibi müsbet yönden ele aldı. Böylece onların malî olma ve diktası altında ezilmeyi ortadan kaldırmıştır. Buluş çağına erdikten sonra malî konularda tamamen erkek gibi tam ehliyet sahibi kabul etmiştir.³²

4. Kadınların Kamusal Hayata Katılma Hakları

Kadınların kamusal hayata katılma hakları ile ilgili olarak Hayrettin Karaman makalesinde şöyle diyor: *Kadının, ev içinde ve dışında genel olarak çalışmasının, ailenin ihtiyaçlarını sağlamada kocasına yardımcı olmasının caiz olduğunda ittifak edilmiş, yalnızca bunun, evli bir kadına gerekli (vazifesi) olup olmadığı tartışılmıştır. Ebu Hanife, Şâfi’i, Mâlik evlenme akdinin mevzuuna ve doğurduğu hukukî sonuçlara bakarak kadının böyle bir vazifesi olamayacağını, Hz. Zübeyir’in eşi Esmâ’nın, Hz. Peygamber’in kızı Fâtıma’nın bu gibi işlerde çalıştıklarını ifade eden hadislerin, hatta Hz. Fâtıma’nın ve Ali’nin şikâyetleri üzerine Hz. Peygamber’in, evin iç işlerini kızı Fâtıma’ya, dış işlerini de damadı Ali’ye yüklemiş olmasının bağlayıcı olmadığını, ihtiyaca, örf ve âdete dayalı olarak tavsiye niteliğinde bir çözüm olduğunu ifade etmişlerdir.*³³ İslâm’da çalışmayı, ibadetten, ev işlerinden cepheye kadar uzanan bir faaliyetler bütünü olarak aldığımızda kadının çalışmasına bir engelin bulunması şöyle dursun, teşvik edildiği rahatlıkla söylenebilir. Bu konuda bir sınırlama, bir yönlendirme varsa bu, kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan farklı özellikleri ve kabiliyetlerine bağlı önceliklerle ilgili-

31 el-Bakara, 2/228.

32 Mustafa Sıbâî, a.g.e, I, 24-29.

33 İbnu’l-Kayyim, *Zâdu’l-me’âd*, Beyrut, 1987, V, 186 vd.

dir. Kadının öncelikli işi ev idaresi, çocuk bakımı ve eğitimidir. Erkeğin öncelikli işi ise fizik güce dayanan işlerdir, ihtiyaç ve zaruret hallerinde rollerin değişmesine bir engel yoktur.

Kadının kamu görevi konusu daha ziyade tartışılmıştır. Kaynaklara bakıldığında bu tartışmanın, bağlayıcı, kısıtlayıcı naslardan çok örf, âdet ve ihtiyaca, başka bir ifade ile zamanın sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarına dayandığı anlaşılmaktadır. Kamu görevi icra, idare, kaza, savunma ve teşrî olarak düşünüldüğünde sonuncunun üzerinde bir ihtilâf söz konusu değildir. İslamda teşrî vahye, içtihadı, şûraya ve devlet başkanının tercihinin dayanmaktadır. İctihat salahiyeti ve meşverete katılması (şûra üyesi olması) konusunda ise önemli bir karşı görüş mevcut değildir. İlk devrin İslâm kadınları arasında, erkeklerin ilmî hatalarını bulan ve düzelten müçtehit kadınlar yetişmişti. Küreyşli bir hanımın, bir kararında Halife Ömer'e karşı çıktığı, mescitteki toplantıya gelerek kadınların haklarını savunduğu ve halifenin de onu haklı bularak kararından geri döndüğü meşhurdur.³⁴ Savunma konusunda kadınların, Hz. Peygamber hayatta iken vazife aldıkları, ordunun geri hizmetlerinde çalıştıkları, gerektiğinde fiilen savaşa girdikleri ve düşmanla vuruştukları bilinmektedir. Nesîbe (veya Nuseybe) el-Mâziniyye isimli Ensar'dan bir hanım, ikinci Akabe bey'atinde bulunmuş, Uhud harbinde Müslümanların bozguna uğradıkları ve Hz. Peygamber'in çevresinde bir avuç insanın kaldığı bir zamanda, elinde kılıç O'nu korumuş ve önemli yaralar almıştır. Hâlid b. Velîd kumandasında Yemâme harbine iştirak etmiş, bu savaşta büyük yararlık göstermiş, on iki yerinden yara almıştır.³⁵ Kadının amme görevi ile ilgili olarak en fazla tartışılan iki konu hâkimlik ve devlet başkanlığıdır...³⁶

Kadınların kamusal hayata katılma hakları konusunda İslam topluluğunun tarihi süreçte iyi bir sınav verdiği söylenemez. Özellikle Hz. Peygamberin vefatıyla başlayan ve daha sonraki dönemlerde kadınların kamu görevine bakış değişmiştir.

Oysaki Allah u Teâlâ şöyle buyuruyor: *Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla iştirak eder, hakkıyla görendir.*³⁷

Hala günümüzde işin erillği ve dişliliği tartışılmaktadır. Kanaatimizce hangi iş olursa olsun o işi her yönüyle kim daha iyi yapabiliyorsa, iş onun hakkıdır.

34 Tefsîru İbn Kesîr, Nisa: 4/22 nin tefsiri.

35 İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 403.

36 Hayreddin Karaman, *Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi*, İslami Araştırmalar, 5. cilt - 4. Sayı 1991, s.276-278.

37 Âl-i İmran, 3/58.

5. Kadınların Genel Mali Hakları

İslam kadınlara yönelik sosyal haklar yanında birçok mali haklar da tanımıştır. İslam, öncesindeki kadının meta algısını yıkmış, kadın-erkek arasındaki sorumluluk eşitliğini vaz etmiş ve mali haklar konusunda; mal edinim hakkı, mali tasarruf yapma hakkı ve mal üzerindeki velayet hakları gibi konularda kadın-erkek arasında eşitliği getirmiştir.

Bu haklardan bazıları şunlardır:

1. İktisab hakkı; Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir: “O halde Allah’ın kimilerinize diğerlerinden daha fazla bağışladığı nimetlere imrenmeyin. Erkekler kendi kazançlarından bir fayda sağlarlar, kadınlar da kendi kazançlarından... Bu nedenle lütfü(ndan size bahşetmesini) Allahtan dileyin; şüphesiz Allah, her şeyin tam bilgisine maliktir.”³⁸

2. Malından hibe etme hakkı; bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ey kadınlar, süs eşyalarınızdan dahi olsa sadaka veriniz.” Zeynep der ki: Bunun üzerine Abdullah’ın yanına döndüm ve şöyle dedim: “Sen malı az olan bir kimsesin. Resûlullah da bize sadaka vermemizi emretti. Ona git sor, eğer (sana vermek) benim için yeterli ise (vereyim). Değilse, sizden başkasına vereceğim.” Zeyneb der ki: “Abdullah bana, hayır sen git” dedi. Ben de kalkıp gittim. Resûlullah’ın kapısında aynı sebeple gelmiş Ensar’dan bir kadın daha gördüm. Resûlullah’ın üzerinde heybetli bir hâl vardı. Zeyneb devamla: “Bilâl yanımıza çıkageldi. Ona Allah’ın Resûlü’nün yanına git ve ona kapıda bulunan iki kadın sana: “Bunlar kendi eşlerine ve himayelerindeki yetimlere vermeleri halinde sadaka vermelerinin yeterli gelip gelmeyeceğini soruyor” de ve bizim kim olduğumuzdan ona söz etme. Bunun üzerine Bilâl, Resûlullah’ın huzuruna girip sordu. Resûlullah: “Bunlar kimdir?” diye sorunca, Bilâl: “Ensâr’dan bir kadın ile Zeyneb” dedi. Resûlullah: “Hangi Zeyneb?” diye sorunca, Bilâl: “Abdullah’ın hanımı Zeyneb” dedi. Bu sefer Resûlullah ona şunu söyledi: “O kadınların bu durumda iki ecirleri olur, akrabayı gözetmek eciri ve sadaka vermek eciri.”³⁹

3. Ticaret yapma hakkı; Kur'an'da geçen “...halbuki Allah alışverişi helal ve faizi haram kılmıştır...”⁴⁰ ifadesindeki lafzın umumi gelmesi kadın ve erkeklerin eşit olarak ticaret yapma haklarına sahip olduğunu göstermektedir.

4. Malından vasiyet etme hakkı; Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir: “Herhangi birinize ölüm yaklaştığında, eğer arkasında yeterli bir servet bırakıyorsa, ebeveynine ve (diğer) yakın akrabalarına uygun şekilde vasiyette bulunmak size farz kılındı: Bu, Allah’a karşı sorumluluk bilincini duyanlar için bir yükümlülüktür.”⁴¹

38 en-Nisa, 4/32.

39 Buhari, Zekât, I: 360.

40 el-Bakara, 2/275.

41 el-Bakara, 2/180.

5. Dava açma ve şahitlik yapabilme hakkı; Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir: “Eğer iki erkek bulunamazsa, razı olacağınız şahitlerden olmak şartıyla, bir erkek ile iki kadın şahit tutun ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin.”⁴² Mahkemeye müracaat etme/dava açma ile ilgili ayet ise şöyledir: “Allah, kocası hakkında sana başvuran ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözlerini işitmiştir. Ve Allah ikinizin söylediklerini de mutlaka işitir: Şüphesiz Allah her şeyi işiten, her şeyi görendir.”⁴³ Bir rivayette de şöyle denilmektedir: İbn Abbas'tan şöyle tahdîs edilmiştir: Sabit İbn Kays'ın karısı, Peygamber'e geldi de:

— *Yâ Rasûlallah! (Kocam) Sabit İbn Kays; ben ona ne ahlâk, ne de din hususunda dar ılınyorum. Lâkin ben (kocamı çirkin gördüğümden) müslümânlık hayatımda küfrü çirkin buluyorum (bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum), dedi.*

Bunun üzerine Rasûlallah:

— “*Sen Sâbit'in vaktiyle mehr verdiği bostanını kendisine geri verir misin?*” diye sordu.

Kadın:

— *Evet, (geri veririm) dedi. Rasûlallah, Sabit İbn Kays'a:*

— “*Bahçeyi kabul et ve bu kadını bir talâk ile boşla!*” buyurdu.⁴⁴

6. Kadınların Evlilikten Doğan Mali Hakları

6.1. Mehir hakkı

Mehir hakkı; Kadının sahih bir sözleşmeyle hakk ettiği maldan ibarettir. Kadın hür olursa mehri kendisine, başkasının cariyesi olursa efendisine veya efendisinin hanımına ait olur. Mehir nikâhın şartı veya rüknü değil, bilâkis netice olarak gerektirdiği bir husustur.

İslâm, hukukuna göre herhangi bir Müslüman erkek ile evlenen kadın, mehr (sosyal güvence) ismiyle bir mal edinmeye hakkı vardır. Mala karşılık olabilecek bir menfaat de mehr olabilir. Nikâh esnasında mehr konuşulsun veya konuşulmasın veya mehr olmamak üzere nikâh, akd olunsun yine de mehr lâzım gelir. Çünkü bir yönüyle mehr Allah hakkı ile ilintilidir. Bundan dolayı mehr, başlangıçta yok sayılamaz ve iskat edilemez. Fakat sonra kadın, isterse bu hakkından vazgeçebilir ve mehrini kocasına bağışlayabilir. Müslüman bir erkeğin evlendiği kadın ehli kitaptan olsa da fark etmez yine de kadın mehre hakkı vardır. Mehrin miktarına gelince bunun azamî haddi için muayyen bir miktar yoktur. Asgarî haddi hakkında ise müçtehitlerin ihtilafı vardır.⁴⁵

42 el-Bakara, 2/282.

43 el-Mücâdile, 58/1.

44 Buhari, *Talak*, XVI, 320.

45 Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, IX:198-201.

Şöyle ki: Hanefilere göre mehrin en az miktarı, on dirhem gümüşdür. Gerek madrup olsun ve gerek olmasın. Bu miktardan az mehr tesmiye edilemez.

Malikilere göre mehrin asgarisi, halis altından bir dinarın dörtte biri, halis gümüşten de üç dirhemdir. Veya bunların kıymetlerine muadil bir maldır. Bu miktardan aşağı bir mehr ile nikâh akdedilir, cinsel ilişki de olmuş olursa koca, mehri bu miktara tamamlar. Fakat cinsel ilişki olmamışsa, koca da mehri bu miktara tamamlamayı kabul etmezse nikâh, feshedilir. Mehri iskat şart ile yapılan bir nikâh, fâsiddir. Cinsel ilişkiden evvel feshedilir, cinsel ilişki olduğu takdirinde ise mehri misil, lâzım gelir.⁴⁶

İmam Şafî'ye, İmam Ahmed'e, Sevrî'ye, Davudi Zahirî ile İbni Ebi Leylâ'ya göre mehrin muayyen bir miktarı yoktur. Her mal olan şey, az olsun çok olsun mehr olabilir. Alış-verişte para icarete ücret olan her şey, gerek ayan ve gerek menafi kabilinden bulunsun mehr tesmiye olunabilir. Ancak İmam Ahmed'e göre mehrin on dirhemden az olmaması müstehaptır, dört yüz dirhem kadar olması ise sünnettir, bundan ziyade olmasında da bir sakınca yoktur.⁴⁷

Mehirler, iki tarafın razı olup, olmamaları tayin ve adının konup konmaması itibariyle mehri müsemmâ ve mehri misil kısımlarına ayrılır. Tesmiye edilen/adı konan mehirle de tamamen veya kısmen ta'cil/peşin veya te'cil/vadeli olabileceği cihetle mehri muaccel ve mehri müeccel kısımlarına ayrılır. Mehr tesmiye olunan malın malûm/bilinen ve mütekavvim/dayanıklı olması şarttır.⁴⁸

Mehr, mücerret sahih akit ile vacip olur. Fakat sahih nikâhın gereği olan bu mehrin vücubu, gayri müekkeddir, tamamen veya kısmen sukuta ihtimali vardır. Bunun tamamen lâzım gelmesi üç sebepten birinin bulunmasına bağlıdır. Bu sebepler ise halveti sahiha, takarrüb/cinsel ilişki ve vefat/ölümdür. Bunlardan biri tahakkuk etti mi mehr, tekküd/lazım ve takarrür eder/kesinleşir, artık ne tamamen ne de kısmen ortadan kalkmaz. Ölüm, gerek mutad bir mevt ile olsun ve gerek katl ve intihar gibi bir suretle olsun mehri te'kid ve tespit eder. Çünkü mehr, akd ile vacib olur. Akd ise mevt ile münfesihi olmaz, belki nihayet bulur. Zira nikâh, havatın sonuna kadar akdolunup hayatın son bulmasıyla sona erer. Kadının intiharı ile de mehr, tekküd eder/kesinleşir. İmam Züfer'e göre zevcenin intiharı ile mehri sakit olur. Çünkü zevce, nefsinin katliyle kocanın intifa hakkını ortadan kaldırmış olacağından kendi hakkı olan mehri de sakit olur. Tekarrüb/cinsel ilişki - duhul ile de mehr tekküd eder/kesinlik kazanır. Halveti sahiha da mehri te'kid eder. Hane, oda, kapıları kapalı bahçe, hamam, çadır gibi yerler, halvete mahal olabilir. Fakat genellikle mescidler, kapıları kapalı olmayan hamamlar, başkalarının geçmeyeceğinden emin olunmayacak sahralar, halvete mahal

46 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

47 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

48 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

olamaz. Genellikle yollar, etrafı görünmeye mani olacak derecede sütre ile çevrilmeyen damlar da böyledir. Halveti faside ile mehr, tekküd etmez.⁴⁹

Nikâh, devam ettiği sürede mehrin miktarını artırmak caizdir. Artırılan mehrin kesinliği; tekarrüb /cinsel ilişki ile halveti sahihe ile veya karı-kocadan birinin vefatı ile hâsil olur. Bunlardan biri bulunmaksızın ayrılık olursa mehrdeki artış bâtil olur ve yalnız asıl mehrin yarısı lâzım gelir. Evlilik bittikten sonra mehrin miktarını artırmak, bâtildir. Mehrin miktarını, hibeden ve ibradan sonra da artırmak caizdir.⁵⁰

Yetişkin, büyük, akıllı bir kadın mehrini kocasına ve ölümünden sonra varislerine hibe edebilir. Bu konuda velisi olanlardan hiçbirinin itiraza yetkileri yoktur.

Mutlak olarak mehre veya bedeli mehre kefalet caizdir. Veleve ki bedeli mehr, ayan kabilinden olsun. Çünkü binefsihi mazmun olan ayan hakkında kefalet, sahihtir. Kefil, koca ile karıdan birinin velisi, vekili veya elçisi olabileceği gibi bir yabancı da olabilir.⁵¹

Yetişkin dulun mehrini sarahaten rızası olmadıkça velilerinden hiçbiri alamaz. Fakat yetişkin bekârın mehrini vekâleti olmaksızın babası talep ve kabz edebilir.⁵²

Bir sahih nikâh akit esnasında mehrin adı konulmasa sükût edilse veya mehr sarahaten olmamak üzere mehrsiz nikâh akd olursa, akitten sonra çiftlerden biri vefat etse veya aralarında tekarrüb/cinsel ilişki ve halveti sahihe bulursa mehr misil lazım gelir. Mehrin tesmiye edilmemesi, akdin fesadını icap etmez.⁵³

Mehr, evli kadının malı olup onda dilediği gibi tasarrufa salâhiyeti vardır. Binaenaleyh onunla cihaz yapmaya ne kocası ve ne de ebeveyni tarafından zorlanamaz. Çünkü karı-kocadan her biri müstakilen hukuki ehliyetine haiz, tam bir tasarruf hürriyetine maliktir, her biri kendi malında dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir. Fakat hiçbiri diğerinin malında rızası olmadıkça haksız yere tasarrufa salâhiyettar olamaz. Vakıa zevç ile zevce, bir izdivaç rabatası ile birbirine bağlıdır, her biri diğerinin servetinden, refahiyet ve saadet esbabından yararlanabilir. Lâkin bununla beraber birbirinin mallarında bir hukukî ortaklık sözkonusu değildir. İşte mehr de kadının müstakil bir hakkıdır, bunu istediği cihete sarf edebilir, bununla cihaz eşyası tedarik etmediğinden dolayı zevcine karşı mesul olmaz.⁵⁴

49 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

50 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

51 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

52 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

53 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:198-201.

54 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, II, 115-152.

6.2. Nafaka hakkı

Nafaka hakkı; Bir kadın evlenip kocasının evine yerleştikten sonra bütün yiyecek, giyecek ve mesken masrafları kocaya aittir. Bunlar, israfa kaçmadan ve cimrilik de etmeden eşlerin sosyal seviyelerine göre sağlanır. Eşlerin her ikisi de zengin ise, buna uygun harcama yapılır. İkisi de fakirse, kadın kocasından zenginler seviyesinde bir harcama isteyemez. Birisi zengin, diğeri fakirse, ortalama yol izlenir. Ancak bazı âlimler nafakanın miktarı konusunda yalnız kocanın durumunun dikkate alınacağını söylerler.⁵⁵ Ayet-i kerîmelerde şöyle buyrulur: “*Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına aittir.*”⁵⁶

Nafakalar, hükmen bir gerekliliktir. Nafakaların sebepleri ise zevciyyet, karabet, mülkten ibarettir. Kadınların nafakaları kocalarına lâzım gelir. Koca bu nafakayı tedarik etmesi gerekir. Tedarik edemezse zimmetine taalluk etmek üzere istidane/ödünç alma yoluyla bu nafaka temin edilir. Erkek evlâdın nafakaya istihkakı için fakir, hür, gayri baliğ olması şarttır. Fakat zengin veya kesbe/çalışıp kazanmaya engel arızalardan hâli olarak baliğ veya başkasının kölesi olan evlat, nafakaya müstahik olmaz. Ancak ilim tahsiline devam eden erkek evlat, baliğ olsa da fakir olunca nafakası babasına vacib olur. Babası onu tahsilden men edemez. Kız evlada gelince bunların da fakir ve hür olmaları şarttır. Bunlar da bulûğ ve kesbe istidat şart değildir. Hatta baliğ olsalar da kesbe icbar edilemezler.⁵⁷

Karıların, babaları ile analarının nafakaları takdir olunmasa da lazım gelir. Fakat bunlardan başka kimselerin nafakaları lâzım gelmez. Karıların nafakaları farzı ve takdir edilince borç mahiyetini alır. Hâkimin nafakayı farz ve takdir etmesi, değişmez değildir, hal ve zamanın icabına göre miktarı artırılabilir veya eksiltilebilir. Hâkim, nafakayı mal veya nakit olarak takdir hususunda muhayyerdir; nafaka mallarından maksat; ekmek, un, su, tuz, odun, yağ, mum, sabun, tarak gibi maişet için lâzım gelen ve âdet icaplarından bulunan şeylerden ve elbise ile konuttan ibarettir. Hâkim, nafakaları nafaka verecek kimseye kolaylığı gerektirecek bir yolla farz ve takdir eder.⁵⁸

Karının taam, elbise, konuttan ibaret olan nafakası, şartlar gereği yalnız kocasına aittir. Başkası, bu nafakayı vermeğe teşrik/ortak edilemez. Velew ki koca, fakir veya gaip olsun karı da ister fakir ve ister zengin bulunsun ve gerek cinsel ilişki olsun ve gerek olmasın fark etmez. Karının nafakasının yiyecek çeşitleri; ekmek veya un, tuz, yağ, mum, sabun, odun ve yıkanmak, çamaşır yıkamak, abdest almak için su ve saire gibi maişet için lâzım gelen şeylerdir. Giyecek çeşitleri de pardösü, entari, don, gömlek, başörtüsü, müstakil yatak gibi şeylerdir.

55 Şamil, *İslam Ansiklopedisi*, “nafaka”, md.

56 el-Bakara, 2/233; et-Talak, 65/67.

57 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

58 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

Hanenin döşemesiyle sair levazım ve edevatı da nafakadan sayılır. Taam, elbise nafakaları hususunda zamanın, mekânın şartları ve zevç ile zevcenin halleri nazarı itibare alınır. Her altı ayda mevsimlerin değişmesiyle, ihtiyaçların ortaya çıkması karı için birer kat kışlık ve yazlık elbise veya bunlar, takdir olunarak kıymetleri verilir.⁵⁹

Konut ihtiyacına gelince bu da koca ile karının hallerine mütenasip ve örfeye uygun surette tedarik edilir. Karının meskeninde rızası olmadıkça kocanın akrabası ikamet edemez.

Malikilere göre de karının nafakası, yiyecek, giyecek ve konuttan ibarettir. Şöyle ki:

1. Yiyecek hususunda âdete bakılır.
2. Karı-kocanın hallerine göre senede iki defa karıya elbise takdir olunur.
3. Konuta gelince bu hususta da âdete bakılır.

Şafiîlere göre de karının nafakası, kocasına lâzım gelir. Şöyle ki:

1. Yiyecek ile giyecek, kocanın haline, konut ise karının haline göre tedarik edilir. Çünkü yiyecek ile giyecek, temlik suretiyle olur. Bir kimse ise kudretinin haricindeki bir şeyi temlik edemez, ikametgâh ise mücerret intifa için tedarik edilir, bunda temlik bahis mevzuu değildir. Binaenaleyh karının intifa edeceği bir halde bulunması icap eder.

2. Giyecek nafakasına gelince koca, kendi haline ve zamanın, âdetin, mevsimlerin ihtilâfına göre zevcesine kifayet edecek tarzda her altı ayda bir kat elbise vermekle mükelleftir.

Hanbelîlere göre de zevcelerin nafakaları yiyecek, giyecek ve meskenden ibaret olmak üzere üçtür. Şöyle ki:

1. Koca, karısının nafakası için emsaline kâfi olacak miktar ekmek, katık, tedarik eder.

2. Karı, aldığı nafakayı istediği gibi sarf eder. Bundan meselâ sadaka verebilir, başkasına bağışlayabilir, borç verebilir.

3. Karıya her sene ihtidasında hâline göre bir kat elbise verilir. Çünkü adet olan budur. Elbise bu müddet bittiğinde emsali veçhile eskiyecek olursa başka bir kisve daha verilmesi icap eder. Artık başka verilmez.

4. Karıya haline göre bir konut tedarik edilir. Bu konut için gerekli sergi ve sairinin de hazırlanması icap eder.⁶⁰

Bir kadının kocasından nafaka almaya hak sahibi olması için bazı şartlar aranır. Şöyle ki:

1. Karı-koca arasında nikâh, sahih olmalıdır.
2. Karı, haddi zatında mukarenete/cinsel ilişkiye mütehammil olmalıdır.

59 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

60 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

3. Karı, nefisini kocasına teslim etmiş olmalıdır.
4. Karı, zifaktan evvel mukarenete mani olacak veçhile kendi ailesi arasında hasta bulunmamış olmalıdır.
5. Karı, başkası tarafından gasp edilmemiş olmalıdır.
6. Karı, hac farızasını ifa için sefere çıkmamış olmalıdır.
7. Karı, hürmeti musahereyi⁶¹ mucip bir harekette bulunmamış olmalıdır.
8. Karı, irtidad suretiyle ayrılığa sebebiyet vermemiş olmalıdır.
9. Karı, vefat iddeti ile mu'tedde bulunmamış olmalıdır.⁶²

Evlilik nafakası ya anlaşarak veya yargı yoluyla belirlenir. Nafaka takdirinin sıhhatinde karının talebi şart olduğu gibi ihzarı mümkün olduğu takdirde kocanın da huzuru şarttır. Nafaka takdirinde koca ile karının halleri dikkate alınır. Hâkim, nafakayı çeşitleri itibari ile veya ihtiyaçların kıymetlerine göre nakden takdir arasında muhayyerdir. Nafaka, para olarak takdir edildiğinde kariya lâzım gelen ihtiyaç ve eşyayı çarşıdan alıp getirmek ve bedellerini takdir edilmiş nafakadan ödemek koca üzerine lâzım gelir. Hâkimin nafakayı takdiri, bir hükümdür. Karı, takdir edilmiş ve kabz edilmiş olan nafakasına tam maliktir. Bu nafakada hibe ve sadaka gibi tasarruflarda bulunabilir. Hatta bir kadın, bu nafakasını istifa ettikten sonra kendi malları ile veya başkasının yardımı ile geçinmiş olsa etmiş olsa dahi o nafakayı kocası geri vermez. Karı, bu nafakasının bir miktarını kanaat ederek artırsa dahi diğer müddet için takdir edilen nafakanın verilmesi yine lâzım gelir. Nitekim israf ederek vaktinden evvel bitirdiği takdirde vakti gelmedikçe başka nafakaya hak sahibi olamaz.⁶³

Malikilere göre de nafakanın takdirinde yalnız kocanın değil, karının halleri nazara alınır, ona göre nafaka takdir edilir. Nafakanın esnafen/sınıflara göre takdiri asıldır. Fakat karı razı olursa beldenin esnafına göre de nakden/para olarak ta takdiri caiz olur. Nafaka, kocanın kazancına göre gündelik, haftalık, aylık, altı aylık ve senelik olarak takdir olunur. Kocanın karısından alacağı olsa nafakasına mahsup edebilir.⁶⁴

Şafiilere göre de nafakanın lüzumu, kocanın zimmetinde borç olması, iki tarafın rızasına veya hâkimin hükmüne bırakılmaz. Koca, karısının nafakasını, her günün fecrinden itibaren vermekle mükellef olur.⁶⁵

61 Hurmet-i Müsâhere: Erkeğin herhangi bir kadın ile zina etmesi veya herhangi bir yerine unutarak ve yanılarak da olsa şehvetle (lezzet alarak) dokunması hâlinde, o kadının nesep (soy) ile ve süt ile olan anası ve kızları ile kadının da o erkeğin oğlu ve babası ile evlenmesinin ebedî, sonsuz olarak haram, yasak olmasıdır.

62 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

63 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

64 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

65 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

Hanbelîlere göre de karının nafakası rıza ve yargıya gerek olmaksızın yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Koca, karısının nafakasını her gün güneşin doğuşundan müteakip tedarik etmeğe mecburdur. Çünkü ilk ihtiyaç vakti budur. Fakat nafakayı bil'ittifak te'hîr/geciktirebilir veya ta'cil/acelede edebilirler. Meselâ: Bir aylık veya bir senelik nafakayı peşin veya bir müddet sonra vermek üzere ittifak edebilirler. Çünkü bu hak, kendilerine aittir. Karı-kocanın, aralarında ittifak edemezlerse vacib olan miktarın takdiri ve elbisenin kifayet miktarını tayini için hâkimin veya naibinin içtihadına müracaat olunur.⁶⁶

Koca, fakir olsa da iktisaba/kazanmaya muktedir oldukça kazancından karısına infak etmesi lâzım gelir. Lâkin kazancından infaktan dahi âciz kalıp da karısı nafakasını isterse hâkim, kocanın zimmetinde borç olmak üzere hüküm gününden itibaren nafaka takdir eder. Ve kocası namına, veresiye mal almak veya borç almak suretiyle borç edinmesi için karısına izin verir.⁶⁷

Kocanın evlilik nafakasını vermekten âciz bulunması, nikâhın feshini gerektirmez. Fakat bir erkek, karısının nafakasını vermezse zevcesinin talebi ve aşağıdaki şartların tahakkuku halinde araları tefrik olunur. Şöyle ki:

1. Koca, karısının hal ve istikbale ait yiyecek ve giyeceklerini teminden âciz olmalıdır. Bu halde nikâh, fesh edilebilir.
2. Koca, karısının ihtiyaçlarını karşılamaya muktedir olmadığına nikâhın akdi zamanında muttali bulunmamış olmalıdır. Aksi takdirde fesh, talebine hakkı olamaz.
3. Koca, nafakayı itadan aczini iddia ettiği halde bunu ispat edememiş olmalıdır.
4. Koca, "Ben zenginim, fakat infaktan imtina ediyorum." diye iddiada bulunsa bir görüşe göre haps edilir, diğer bir görüşe göre talâka/boşamaya hüküm edilir.
5. Fakir olduğunu iddia eden bir kocanın mali zahirisi mevcut olunca karısının nafakası bu malından zorla alınır.⁶⁸

Kaybolmuş kocalar üzerine nafaka takdir edilir. Şöyle ki: Bir kimse, karısına nafaka bırakmaksızın terk ile saklansa veya en az on sekiz saat uzak veya daha yakın bir yere giderek kaybolsa hâkim, karının evlilik hakkında ikame edeceği delil üzerine hüküm gününden itibaren miktarı belli olan nafaka takdir eder.

Yargı ile veya rıza ile takdir edilmiş bir nafakaya kefalet caizdir. Binaenaleyh -bir kimse, kefil olduğu varsayılan nafakayı tazmin eder. Fakat koca, kaybolmadıkça gayri mefruz/gayri mukadder nafakaya kefalet caiz değildir.

Belirlenmiş olan nafakanın geçmişe ait kısmı tamamen ibrayı kabildir. Binaenaleyh bir kadın, kocasının zimmetinde yargı veya rızaen borç olan geçmişe ait birikmiş olan nafakayı ibra etse bu nafaka sakıt olur. Hibe suretinde de hüküm

66 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

67 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

68 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

böyledir. Müstakbele ait mukadder nafakanın yalnız başlangıç gününde olan kısmı ibrayı kabildir, geriye kalanı kabili ibra değildir. Belirlenmemiş nafakadan ibra sahih değildir.⁶⁹

Nafakadan sulh, caizdir. Nafakadan nukut veya nafaka cinsinden sair bir şey üzerine vaki olan bir sulh, nafakayı takdir kabilindedir, anlaşarak yapılan bir akit değildir, bu nafaka, gerek belirlenmiş olsun ve gerek olmasın. Takdir tarihiyle olan sulhun devam ve istikrarı lâzım gelmez, bunun ileride artırımı veya azaltılması caiz olur.⁷⁰

Evlilik nafakasının düşmesini gerektiren haller vardır. Şöyle ki: Yargı veya rıza ile takdir edilmeksizin geçen günlerin nafakası sakıt olur. Hâkimin hükmü veya iki tarafın rızası ile takdir edilen önce geçen müddetin nafakası, borç edinilmiş olsa da sakıt olur. Binaenaleyh karı, bu müddet içinde nafakası için kendi malından sarf ettiği şeyleri veya başkasından borç aldığı meblâğı kocasından isteyemez. Birikmiş olan nafaka, borç alınmış olmadıkça koca ile karıdan birisinin vefatı ile düşer. Çünkü bir nevi hibe mesabesinde olduğundan kablel kabz vefat ile bâtil olur. Fakat yargı ve rıza ile takdir edilmiş olan birikmiş olan nafaka miktarı, kocanın zimmetinde borç olup karı-kocadan birinin vefatı ile sakıt olmaz. Karı, bu miktarı vefat eden kocasının terikesinden isteyebilir. Ancak birikmiş olan evlilik nafakasının talâk ile düşmesi hususunda ihtilâf vardır. Sahih olan, düşmemesidir.⁷¹

Fakir bulunan bir erkek üzerine karısının hizmetçisine ait nafaka lâzım gelmez. Zengin olan kimseye ise karısının erkek veya kadın kölesi bulunan hizmetçilerinin nafakasını vermek lâzım gelir. Bir kimse, şerefli bir aileye mensup veya malûl bulunan karısını yemek pişirmekle sorumlu tutmayıp ta onun yemeğini kendisinin aşçısı vasıtasıyla temin ederse bu halde hizmetçisinin nafakasını vermeğe mecbur olmaz.⁷²

6.3. Miras hakkı

Miras hakkı; İslâm kadına miras hakkı vermişken cahiliye Arapları, pek çok eski uluslar hatta bu asırda yaşayan bazı uluslar kadına miras hakkını tanımamaktadır. Özellikle evli kadına miras vermeyen çok ulus vardır. İslâm'ın kadına tanıdığı bu pay, miras ahkâmında muhtelif biçimlerde tezahür eder.⁷³

69 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

70 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

71 Vehbe Zuhayli, *a.g.e*, IX:259-262.

72 Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e*, II,444-494.

73 Mustafa Sıbâî, *a.g.e*, I, 33-34.

Karının mirasçı olabilmesi için aralarında sahih bir nikâh akdinin olması esastır. Ric'î talakla boşanan kadın iddet süresince mirasçı olur. Fakat bâin talakla boşanan kadın iddet süresinde de mirasçı olamaz. Ancak karısını ölüm hastalığında boşamış ve akabinde de ölmüş ise bu talak-ı farr olur ki mirastan mahrum bırakma kastı olduğundan bu halde kadın bâin talakın iddet süresi içinde ise mirasçı olur. Eğer ölüm hastası kocasından boşanmayı, kadın kendisi istemişse o zaman mirasçı olamaz. Bu alandaki fetva, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avfi'nin eşini bu halde boşamasını kadının mirasçı olmasına mani görmemiş ve kabul etmiştir. Bu durum daha sonra umumi bir kabul görmüştür.⁷⁴

Karının mirasta iki hali vardır:

1. Ölen kocanın evladı (kızı, oğlu) oğul evladı, oğul oğlunun evladı (kız, oğul) ve daha aşağı doğru oğul oğullarının evladı (kız, oğul) bulunmazsa (yani ölenin arada kadın bulunmayan erkek veya kız fûru'u bulunmazsa) $\frac{1}{4}$ alır.

2. Ölen kocanın eğer yukarıda sözü edilen evlatlarından birisi bulunursa karı $\frac{1}{8}$ alır.

SONUÇ

İslam dini, geldiği ilk andan itibaren geçmiş kavimlerin kadınlar hakkındaki uygulamalarını zaman içerisinde ya tamamen değiştirmiş/ilga etmiş, ya da yeni düzenlemeler/ıslah etmiştir. Çalışmamızda erkeklere tanınan hakların yanında kadınlara da aynı alanda belki farklı oranlarda ve farklı vasıflarda haklar tanıdığını anlamış olduk.

Kadına tanınan hakların mali olanlarının üç başlık altında toplamanın yeterli olduğuna ulaştık. Bu haklardan mehir hakkı, kadının evlilik yaparken sosyal garantörlük olarak düşüneceğimiz mehir tamamen kadına mahsus olup bütün tasarruf hakkı da ona aittir. Buna ilavaten evlilik sürecinde nafaka yükümlüsünün sadece kocasının olup kadının böyle bir mükellefiyetle mesul olmaması onun için ayrı bir hak olarak da telakki edilebilir. Nafaka hakkı sadece kadınla sınırlı olmayıp çocukların nafakasının da babaya ait oluşu İslam dinin kadına tanınan ayrı bir kolaylık ve hak olduğu kanaatindeyiz.

İslam dinin geldiği dönemde kadınların mirasa konu olduğunu düşünürsek, kadına tanınan miras hakkının nedenli ileri bir hukuki düzenleme olduğu anlaşılmaktadır. Bu hakkın günümüzdeki hukuki düzenlemelerden ileri olduğunu anlamak için kadını mehir ve nafaka hakkıyla birlikte mütalaa edilmesi gerekmektedir. Kadının normal hallerde savaşa hazırlık ve maddi katkı sağlamadan da muaf oluşu yine ona tanınan bir haktır.

74 İbni Kudâme, *Şerhü'l-Muğni*, VII: 218.

KAYNAKÇA

- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, (ö.852/1449), *el-İsabe fî temyizi's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Bicavi, Kahire: Dâru Nehdati 1392/1972.
- Bilmen, Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye Kamusu*, İstanbul, 1967.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *el-Camiü's-Sahih = Sahih-i Buhari*, Riyad, Beytül-Efkârî'd-Devliyye, 1998/1419.
- Cevheri, Ebü Nasr İsmail b. Hammad Cevheri, (ö.400/1009), *es-Sihah tacü'l-luga ve sıhah'l-Arabiyye = Tacü'l-luga = Sihahü'l-luga = es-Sihah fi'l-luga*, thk. Şehabeddin Ebü Amr, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1998/1418.
- Hafif, Ali, *el-Hakkü'z-zimme ve te'sîrü'l-mevt fihimâ ve buhûsün uhrâ*, Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabi, 2010/1431.
- Hanbel , Ahmed b. Hanbel, Ebü Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *el-Müsned*, Kahire: Müessesetü Kurtuba, t.y.
- İbn Kayyim, Ebü Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, (ö.751/1350), *Zadü'l-mead fî hedyi hayri'l-ibad*, thk. Şuayb el-Arnaut, Abdülkadir Arnaut, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, (ö.774/1373), *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, t.y.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec, Abdurrahman b. eş-Şeyh Ebi Ömer Muhammed b. Ahmed b. Kudema el-Makdisi, (d.597/ 1200-ö. 682/ 1283), Şerhü'l-Muğni, t.y.
- İbn Mâce, Ebü Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn Mace, (ö.273/887), *Sünenü İbn Mace*, tahkik Muhammed Fuad Abdülbaki, Kahire: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, 1975/1395.
- Kara, Bülent, *Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gerekli Kişiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Isparta, 2008.
- Karaman, Hayreddin, *Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi*, İslami Araştırmalar, 5. cilt - 4. Sayı 1991.
- Kurul, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, trc. Kurul, Risale, İstanbul, 1992.
- Leknevi, Muhammed Abdülhalim b. Muhammed Emin Leknevi, *Kamerü'l-akmar li-nuri'l-envar fî Şerhi'l-Menar*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995/1415.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö. 216/831) *Sahihu-Müslim*, nşr. M.F. Abdülbâki, Mısır,1955.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, (ö.261/875), *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdü'l-Baki, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1956.
- Nesâi, Ebü Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesai,(ö. 303/915), *Sünenü'l-kübra*, thk. Abdülgaffar Süleyman Bündari, Ebü Abdullah Seyyid b. Kesrevi b. Hasan, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991/1411.
- Nevevi, Ebü Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri Nevevi, (ö.676/1277), *el-Mecmu' Şerhi'l-Mühezzeb*, tahkik ve ta'lik Muhammed Necib el-Muti'î, Cidde: Mektebeü'l-İrşad, t.y.
- Sibâi, Mustafa, *İslam'da Kadın Hakları*, Rehber Yayınevi, Ankara, Eylül 1993. Mecelletü Hadareti'l-İslâm, sene 2.
- Sofuoğlu, *Sahih-i Buhari ve tercemesi*, mütercim; Mehmed Sofuoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- Şamil, *Şamil İslam ansiklopedisi / red. Ahmed Ağırakça*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1990.

- Taberani, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmi Taberani, (ö.360/971), *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. Musul: Mektebetü'l-Ulüm ve'l-Hikem, t.y.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhamed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizi, (ö.279/892), *el-Câmiü'l-kebir = Camiü's-sahih = Sünenü't-Tirmizi*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Zerka, Mustafa Ahmed Zerka, *el-Medhalu ila nazariyyeti'l-iltizami'l-amme fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1999/1420.
- Zuhayli, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1985.